

...între dramaturgi

Ca o concluzie a unor dezbateri şi căutări îndelungate în istoria teatrului mondial, textul dramatic şi-a dobândit firescul său primat. Totul, în teatru, se iniţiază de la piesă şi sfîrşeşte tot la ea, toţi factorii îi sînt subordonaţi. De unde, corolarul cu putere de principiu: pentru a face teatru de calitate e neapărată nevoie de piese de calitate. Nu-ncape îndoială că, în sensul acesta, ne stă la îndemînă întreg patrimoniul dramaturgiei clasice universale şi naţionale, pentru a cărui calitate timpul, durabilitatea sînt cei dintîi martori. Iată, aşadar, o soluţie: să jucăm clasici. Nu putem nega, e o soluţie bună, sigură, dar, în acelaşi timp, e o soluţie uşoară, lectio facilior, cum spuneau latinii pentru a desemna căile comode şi imediate, care nu presupun nici îndrăzneală, nici o prea mare capacitate din partea celor chemaţi să alcătuiască repertoriile.

Dar nu numai teama că o asemenea soluţie ne-ar pune în dubiu capacitatea sau curajul trebuie să ne facă circumspecţi. Se ştie că unul din titlurile de glorie ale teatrului din toate timpurile e acela de a fi ilustrat cu prisosinţă contemporaneitatea (chiar şi atunci cînd piesele erau inspirate de trecut, cum bine a arătat Horia Lovinescu în numărul 1 al revistei noastre). E limpede, epoca noastră nu poate lipsi teatrul de această condiţie organică. Epoca noastră îşi cere în mod legitim un teatru al ei, care s-o exprime, să-i mărturisească frămîntările şi exuberanţa, umbrele şi luminile, s-o lege de istoria trecută şi viitoare a umanităţii.

Avînd clară conştiinţa acestei idei esenţiale, simţim în acelaşi timp imperioasa necesitate de a milita pentru o dramaturgie contemporană de calitate. Şi cui să ne adresăm — pentru a-i afla şi determina problemele, orientările, incertitudinile — decît celor care o creează astăzi sub ochii noştri: autorii dramatici. Am stat de vorbă, rînd pe rînd, cu Alexandru Kiriţescu, cu Mircea Ştefănescu, Lucia Demetrius şi Aurel Baranga — patru din dramaturgii noştri proeminenţi — şi le-am propus dezbaterile cîtorva din problemele ce interesează literatura noastră dramatică şi teatrul, acum în pragul Congresului scriitorilor. Rezultatul investigaţiei noastre s-a concretizat în colocviul pe care-l transcriem mai jos. (Un colocviu semiîmaginar, în care „formula” ce-i alătură în dialog e un procedeu al redacţiei, în timp ce replicile cuprind înseşi ideile şi opiniile exprimate de scriitorii pe care i-am cercetat pe rînd).

Lucia Demetrius: În primul număr al Teatrului se scria — pe bună dreptate — că „prezenţa în actualitate a artistului nu este un imperativ dogmatic, ci o condiţie a creaţiei estetice, din care artistul nu poate evada”. Un adevăr pe lingă care nimeni dintre noi, autori dramatici, nu poate trece cu uşurinţă. De fapt, ce poate fi mai interesant, mai viu, mai bogat în adîncime şi în extensiune, decît a cunoaşte viaţa şi a exprima rezultatul acestei cunoaşteri? Ori de cite ori ne-au lipsit soluţiile, oare nu viaţa a fost aceea care ne-a salvat? Oare nu viaţa ne-a dat mereu răspunsul cel bun, cel drept, la toate întrebările ridicate de creaţia noastră? Eu cred că viaţa — dacă vrei, spunei-i actualitatea — ne „salvează” totdeauna.

Alex. Kiriţescu: Nimic nu-l poate seduce mai mult pe dramaturg decît

Alex. Kirițescu

stările de spirit, psihologia, frământările contemporanilor, ale semenilor săi. Aceasta ca imbold lăuntric, ca înclinație imediată și organică. Dar, pe de altă parte, mai e ceva : la rindul ei, însăși viața noastră, contemporană, așa cum e organizată, te împinge înainte, nu te lasă să stai, să înțepenești. Parcă te cheamă neîncetat să o cunoști. Masa de lucru nu e un șantier propice creației, decît după acumularea abundentă a observațiilor și experienței de viață.

Aurel Baranga : Dar, oare tot ce ne oferă contemporaneitatea, oare toți oamenii prezintă același interes ? Credeți că e interesant să cunoști niște foști moșieri sau industriași ? Ce ne-ar putea spune ei ? Ce „au fost”, cit „au avut”, cum și-au cîștigat averile, sau cum speră ca „timpul lor” să se întoarcă ? Asemenea mărturisiri nu m-ar interesa decît în măsura în care mi-ar solidifica ideea scrierii unei satire (să nu uităm : ne despărțim de trecut, rîzînd).

Există, în schimb, alți oameni care-mi stîrnesc curiozitatea, nevoia imperioasă de a-i urmări în evoluția lor, de a-i exprima : sînt oamenii

noi, oamenii clasei muncitoare. Ei sînt aceia pe care dramaturgia contemporană i-a urcat pe scenă și uneori cu succes, artisticește vorbind.

Mircea Ștefănescu : De fapt, e dificil să realizezi acest om nou pe scenă. Din cei înfățișați pînă acum foarte puțini m-au convins. E poate eroul cel mai greu de sesizat : omul nou e în formare, în evoluție și numai fotografiile amatori opresc în loc un personaj pentru a-l fotografia ; artiștii trebuie să știe să-l surprindă și în mers.

Aurel Baranga : E adevărat că nu toate realizările au corespuns bunelor intenții, totuși unii dintre noi, și nu arareori, cad în ispită de a trece prea ușor peste succesele dramaturgiei contemporane care, în ciuda diferitelor lipsuri și slăbiciuni, au fost totuși succese reale și s-au bucurat de audiența unui public nou și entuziast.

Mircea Ștefănescu : Să mă explic. Și eu cred în calitățile incontestabile ale teatrului lui Davidoglu, de pildă, sau al lui Horia Lovinescu sau chiar al autorilor *Notei zero la purtare*. Dar cu toate acestea, nu m-am convins încă de existența — bogată, deplină, viabil realizată — a eroului nou pe scenele noastre. Fiindcă, în general, acesta ne-a fost înfățișat unilateral, lipsit de viață adevărată : schematic, cum se spune. Mi-a plăcut în schimb personajul principal — Filip — din romanul *Bărăgan* : acolo omul nou e descris și analizat în mod complex, cu toate frământările, incertitudinile și, firește, certitudinile sale. Filip nu e rezultatul unei alambicări cerebrale, ci al unei observații pasionate și fidele. Îmi pare rău că în dramaturgie nu avem încă o realizare asemănătoare.

Lucia Demetrius : Mulți dintre noi, de obicei, cînd ne așezăm la masa de lucru pentru a oglindi într-o piesă viața de azi, pornim cu idei preconcepate, ne spunem că un erou trebuie să fie clădit numai așa sau numai altfel, străduindu-ne să-l așezăm în relații dramatice care nu corespund totdeauna realității. Îl mutăm din coordonatele firești ale existenței sale, pentru a-l culca într-un pat al lui Procust, în care îl „ajustăm” cu ajutorul chirurgiei estetice, practică de unii critici specialiști în asemenea intervenții.

Aurel Baranga : Autorii noștri de teatru — și mă refer și la mine — au plecat uneori nu de la viață, ci de la dogme, în lăuntrul cărora îndesau materialul de viață. Pot da și exemple. *Recolta de aur* îmi e cel mai cunoscut : piesa aceasta a fost rezultatul propriei mele lipse de exigență. În loc să caut cele mai autentice elemente de viață, am urmărit ilustrarea iconografică a unor dogme, din care s-a cristalizat un „stas” al eroului pozitiv și al celui negativ. Plătind acest tribut, mi-a fost apoi și mai clar adevărul elementar că procesul de creație trebuie să aibă un unic punct de plecare :

viața în desfășurare, viața cu toate contradicțiile ei, urmărită în procesul de creștere, de desăvîrșire, de învingere a acelor forțe ce se împotrivesc progresului. Numai o participare pasionată, o observație adîncă a realității pot fi fertile în teatru, ca și în orice altă ramură a artei.

Alex. Kirițescu : Și pe mine m-a supărat „tehnicismul” care a dominat pînă acum literatura noastră dramatică. Nu mă refer numai la insistențele antiartistice pe care autorii dramaticei le-au depus adesea în inventarierea detaliată a instrumentelor de lucru ale eroilor lor, în cifre și date statistice sau mecanice, cu gînd de a da „culoare locală” faptelor ce înlocuiau viața ; mă gîndesc mai degrabă la substituirea adevărului vieții prin anumite scheme preconceptionale, care urmăreau mai mult ideea și mai puțin omul, mai mult semnificațiile morale decît oamenii care trebuiau să exprime această idee și aceste semnificații în acte de viață. Scriitorii care procedează astfel se aseamănă cu exploratorii care pleacă de acasă cu harta detaliată a ținuturilor pe care urmează să le... descopere !

Pot spune însă că și în dramaturgie avem realizări sigure. Eu apreciez mult teatrul lui Davidoglu. Îi prețuiesc pasiunea lăuntrică, deși sînt nevoit să-i reproșez că fuge de conflict, multe din ciocnirile dramatice ale eroilor săi petrecîndu-se în afara scenei. De asemenea, Ana Novak : iată un talent promițător. N-am văzut decît *Preludiul*, dar mi-a fost de ajuns să-mi dau seama că avem de-a face cu o vină de teatru autentică. Totuși cred că autorii noștri dramaticei au nevoie de mai multă îndrăzneală în abordarea problemelor de viață, în moduri și în specii cît mai diferite. Uite, de pildă, comedia : e un sector destul de neglijat pînă acum. Nu știu de ce, dar am avut impresia că risul a fost considerat pînă nu de mult ca un fenomen, aș zice, decadent...

Lucia Demetrius : De fapt, umorul a fost oarecum strangulat în dramaturgia noastră, trece printr-un fel de impas.

Aurel Baranga : Nu cred că termenul impas se potrivește situației comediei. Impasul presupune confuzie, neclaritate ideologică. Nu cred că e vorba despre așa ceva. Cred, dimpotrivă, că astăzi ne este limpede : trebuie satirizat cu putere tot ce ne mai ține în loc, tot ce frînează mersul nostru înainte. Subiectele și tipurile abundă ; cred însă, că e nevoie de mai multă îndrăzneală creatoare și de o mai mică teamă... de greșală. Cînd ataci pe carieriști, pe delapidatori, pe mincinoși, pe demagogi, nu poți greși. Cu o singură condiție : s-o faci cu talent.

Mircea Ștefănescu : Nu e ușor să scrii comedie, fiindcă trebuie să ai umor. Să provoci risul din inimă, ceea ce desigur e greu, mai greu — după opinia mea — decît să stirnești plînsul.

Aurel Baranga : Așa cum înțeleg eu lucrurile, sentimentul pe care trebuie să-l provoace comedia e acela al superiorității morale față de obiectul satirizat. Mai vreau să adaug — fiindcă știu discuțiile teoretice purtate în jurul comediei — că sînt partizanul oricărui fel de tratare a comediei, cu condiția ca ea să poarte pecetea epocii. Sînt inclinat să susțin chiar și comedia care nu provoacă decît destindere, adică acea comedie în care risul nu trebuie să fie neapărat biciuitor.

Alex. Kirițescu : Comedia nu e singura specie care ar trebui să lărgască repertoriul nostru. Mă gîndesc că teatrele noastre nu joacă toate piesele — mă refer la cele mai valabile și mai interesante — pe care ni le pune la dispoziție repertoriul universal și autohton. E vorba în special de clasicii antici și de cei francezi, de pildă. Cred că ar fi foarte nimerit ca teatrele noastre să reia tradiția cultivării unui Sofocle, unui Euripide sau a unui Corneille.

Mircea Ștefănescu

Lucia Demetrius

Lucia Demetrius : Am impresia că teatrele au ocolit de multe ori piesele de substanță, preferind piese mai ușoare, ca să mă exprim așa. În sensul acesta ar trebui să-și spună cuvîntul și critica dramatică.

Alex. Kirîțescu : Critica dramatică s-a făcut destul de puțin simțită chiar în problemele repertoriului contemporan. Îmi aduc aminte — a propos de aportul pe care-l poate aduce critica — de debutul meu cu *Învingii* înainte de primul război mondial. Piesa era slabă — îmi dau bine seama acum — și n-a ținut afișul decît patru zile. Totuși, cronicile dramatice de pe atunci, deși au demonstrat din plin slăbiciunile piesei, au arătat și puținele ei laturi pozitive. Cu alte cuvinte, critica s-a arătat generoasă, nu în sensul de a trece sub tăcere deficiențele, ci prin faptul că a indicat simbulerele de talent acolo unde acesta a apărut. Tocmai de aceea eu nu m-am descurajat după căderea *Învingșilor*, ci am continuat să scriu, bazîndu-mă și pe încrederea arătată față de mugiuri de talent pe care piesa îi conținea totuși. Din păcate, nu toți cronicarii noștri dramatice procedează astăzi la fel.

Lucia Demetrius : Critica noastră dramatică s-a dovedit într-adevăr necorespunzătoare. De pildă, mulți cronicari dramatice n-au opinii. Se întimplă că se așteaptă unii pe alții, și odată apărută în sfîrșit prima cronică, celelalte îi țin isonul fără nici un fel de originalitate. Gîndindu-mă la critica noastră dramatică, îmi vine în minte un vechi cuplet, la modă odinioară :

*Pe Lipscani între șapte și opt
Nu știu ce atitudine să adopt.*

Aș putea spune că vechiul cuplet se potrivește cu unele aspecte ale criticii noastre dramatice.

Pe de altă parte, cînd din întimplare critica „adoaptă totuși o atitudine“, ea se întrece în a încălca paginile revistelor, fie numai cu cusurile lucrării analizate, fie numai cu calitățile ei. Iar unele aprecieri sînt de-a dreptul exagerate...

Alex. Kirîțescu : Nu numai critica dramatică, ci și unii factori determinanți în procesul de montare scenică a spectacolelor nu prea știu să păstreze măsura. Îmi aduc aminte de montarea *Gaițelor* la Cluj. Aneta Duduleanu, personaj central, era jucată de Anișoara Potoroacă. Am cunoscut-o înaintea unei repetiții, în culise : o femeie foarte simpatcă, vioaie, plină de haz, cu un plăcut timbru al vocii. Am coborît în sală, să asist la repetiție. Pe scenă, simpatca mea interpretă devenise de nerecunoscut : o mască încruntată, priviri atroce, glas cavernos, într-un cuvînt — oribilă. Mă duc la ea, o întreb ce s-a întimplat ? De ce-și falsifică într-atît mijloacele de expresie ? Mi-a răspuns jenată : tovarășul secretar literar m-a constrins să fac așa. El mi-a explicat că Duduleanca e un personaj negativ și ca atare, trebuie s-o fac odioasă. E clar, o asemenea interpretare a lucrurilor nu putea duce decît la o denaturare a realității și la o neînțelegere a veridicului în artă.

Aurel Baranga : În reflectarea realității pe scenă, însă, trebuie să fim cit mai atenți și noi autorii. Mă refer îndeosebi la necesitatea de a ne perfecționa mereu măiestria, mijloacele de expresie. Trebuie să luptăm pentru dobîndirea unei tehnici sigure, unei științe a construcției, a minuirii conflictului ; trebuie să ne cîștigăm un simț al

armoniei, să avem o deosebită atenție pentru limbă, în sfârșit trebuie să fim stăpîni pe elementele de bază ale genului dramatic. Iată, o rubrică pe care o sugerez pentru revistă : problemele construcției dramatice.

Aurel Baranga

Mircea Ștefănescu : Pentru cîștigarea tuturor acestor elemente sînt bune, desigur, și discuțiile teoretice. Dar, în primul rînd — presupunînd că talentul există — consider că e necesar să se citească și să se vadă mult, foarte mult teatru. Eu, de pildă, citesc în fiecare vară șapte sau opt piese de Shakespeare, sau mai bine zis, le recitesc. Nu pentru a le memora, ci pentru că am totdeauna senzația că sorb o gură sănătoasă de apă vie. De asemenea, cred că autorul dramatic trebuie să vadă „scenic” piesa. Pentru mine masa de lucru e un fotoliu de spectacol, din care asist primul la desfășurarea piesei mele. Și firește, la toate acestea se adaugă necesitatea de a gîndi dramatic, adică de a gîndi în dialog. Acestea sînt recomandările pe care le-aș face tinerilor autori dramatici. Nu știu dacă biroul secției de dramă face acest lucru.

Lucia Demetrius : Nu cunosc activitatea biroului și a secției de dramaturgie a Uniunii Scriitorilor.

Alex. Kirițescu : N-am participat la activitatea biroului de dramă. Acesta e prezent în viața noastră teatrală ca simplu figurant. Și totuși cit bine ar putea face tinerilor autori, îndrumîndu-i.

Lucia Demetrius : Să nu uităm că avem mulți tineri autori cu talent. Mă gîndesc la Ana Novak, la Ludovic Bruckstein, la Th. Mănescu, la Virgil Puicea. Ei nu vor trebui să repete greșelile noastre.

Aurel Baranga : Și eu am avut prilejul să citesc multe piese scrise de tineri. Iar unele dintre ele aș putea spune că dovedeau talent. Mă refer, în special, la I. Stănescu, care a prezentat la Teatrul Municipal o comedie foarte interesantă. În privința tinerilor nu e bine, însă, să ne îndreptăm atenția numai spre lucrările publicate sau la cercul de autori mai cunoscuți, ci să încercăm să depistăm talentele în mișcarea literară pe care o socot mult mai largă în întreaga țară. Fiindcă, trebuie să subliniez, ultimii zece ani au constituit o adevărată și reală renaștere a dramaturgiei românești. Aici ar trebui să-și concentreze toată atenția și preocuparea Uniunea Scriitorilor prin secția ei de dramaturgie, care, la drept vorbind, nu s-a ilustrat printr-o activitate prea bogată. În plus, colaborarea directă cu teatrele poate constitui și ea un stimulent decisiv.

Mircea Ștefănescu : Această colaborare e tot mai necesară. Cred că experiența avută cu teatrele a dat de cele mai multe ori roade optime, mai ales acolo unde a existat un secretariat literar competent. Să se facă loc deci pe lîngă teatre și tinerilor autori dramatici, nu numai celor consacrați. În consiliul artistic al Studioului „C. Nottara”, din care fac parte, porțile sînt larg deschise tinerilor autori.

Lucia Demetrius : Aș dori să închei — cunoscînd potențialul creator al autorilor noștri consacrați și debutanți — prin a arăta că sînt optimistă cu privire la evoluția viitoare a dramei și a teatrului românesc, sigură fiind că așteptatul Congres al scriitorilor va amplifica și va fundamenta încrederea în perspectivele artei pe care o iubim și o slujim.

(Desene de Cik Damadian)